

Türkiye’de Yükseköğretimin Gelişimi, Güncel Durumu ve Eleştirisi

Songül Sallan Gül

Prof. Dr.
Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü
E-posta:songulsallangul@yahoo.com

Hüseyin Gül

Prof. Dr.
Süleyman Demirel Üniversitesi, Kamu Yönetimi Bölümü
E-posta:gulhuseyin@yahoo.com

Özet: Modern yükseköğretim Avrupa’da gelişmiştir. Ancak, Batı Avrupa ülkelerinde yükseköğretime daha geniş halk kitlelerinin erişimi, demokratik, laik ve sosyal devlet anlayışının gelişmesi ve yaygınlaşmasıyla artmıştır. Bu gelişmeler daha sonra dünyanın diğer ülkelerine ve Türkiye’ye de yansımıştır. Türkiye’de de modern yüksek öğretim 19. Yüzyılda başlamıştır. Ancak, Cumhuriyetle birlikte laik, karma ve bütüncül bir yapıya kavuşturulduğu görülmektedir. 1980 sonrası dönemde Türkiye’de üniversite sayısı hızla artmış ama yükseköğretim daha piyasa odaklı bir kamu hizmeti haline gelmiştir. Bu son gelişmeler yükseköğretime erişimi artırsa da, yükseköğretimin kalitesi, üniversitelerin özerkliği ve alt sosyoekonomik sınıf mensuplarının yükseköğretime erişimi azalmıştır. Bu çalışma, modern üniversite anlayışının Avrupa’da ve Türkiye’de gelişimini kısaca ortaya koyarak, üniversitelerin Türkiye’deki güncel durumlarını irdelemektedir.

Anahtar Kelimeler: Yükseköğretim, Üniversite, Kalite, Erişim, Özerklik

The Development of Higher Education in Turkey, its Current Status and a Critique

Abstract: Modern higher education had been developed in Europe. Yet, access to higher education by the general public was widened in the Western European countries as the understanding and implementation of democratic, secular and social welfare state were enhanced. These developments have also been spread to other countries as well as to Turkey. In Turkey, the development of modern higher education started in the 19th century. Yet, it became secular, united and accessible to females particularly during the Republican Era. After the 1980s, the number of universities has increased rapidly and higher education has become a more market based public service. These recent developments seem to have increased the access to higher education but the quality of the higher education, the autonomy of universities and the accessibility of higher education to lower socioeconomic classes have diminished since the early 1980s. This study presents a brief historical development of modern higher education in Europe and Turkey, and discusses the contemporary status of universities in Turkey.

Keywords: Higher Education, University, Quality, Access, Autonomy

Giriş

Bilgi üretmeyi, araştırma yapmayı, eğitimi kitlelere yaygınlaştırmayı, genel kültür kazandırmayı, vatandaşlık eğitimini ve mesleki eğitim sağlamayı hedefleyen modern ve laik yükseköğretim, kentlerin ve kapitalizmin gelişmesine, Reform ve Rönesans Hareketlerine ve Aydınlanma düşüncesine koşut olarak Avrupa'da gelişmiştir. Ancak, yükseköğretimin elit aristokrat, kilise mensupları ya da kapitalist guruplar dışında, daha geniş halk kitlelerine yaygınlaşması için demokratik, laik ve sosyal devletin gelişmesi gerekmiştir. Bu gelişmeler daha sonra dünyanın diğer gelişen bölgelerine ve toplumlarına da yayılmıştır. Türkiye'de de bu yöndeki çabaların 19. Yüzyılda başladığı ve Cumhuriyetle birlikte ivme kazanarak, laik, karma ve bütüncül bir eğitim anlayışına doğru evrildiği görülmektedir. 1980 sonrası dönemde yaygınlaşan yeni liberal eğilimlerden ve küreselleşmeden, yükseköğretim kurumları da etkilenmiş ve bu etkiler Türkiye'de de hissedilmiştir (Gül, Sallan Gül, Kaya ve Aican, 2010). Bu çerçevede son yıllarda Türkiye'de yükseköğretim daha piyasa odaklı hale gelirken, üniversite sayısı da artmıştır. Son yıllarda yükseköğretim alanında yaşanan gelişmelerin yükseköğretime erişimi artırdığı da görülmektedir. Ancak, yükseköğretimin kalitesi, alt sosyoekonomik sınıf mensuplarının yükseköğretime erişimi, üniversitelerin özerkliği gibi alanlarda ise olumlu gelişmelerden bahsetmek güçtür.

Bu çalışma, modern ve laik yükseköğretim anlayışının ve kurumlarının doğuşunu kısaca tartışarak, üniversitelerin Türkiye'de gelişimini ve güncel durumunu eleştirel olarak değerlendirmektedir. Özellikle giderek piyasayı ve girişimciliği temel alan yükseköğretimdeki bu eğilimin Türkiye'deki görünüşleri ele alınarak, tartışılmaktadır. Bu çerçevede, 1980'lerden itibaren sayıları giderek artan ve 2000'li yıllarda tüm illere yaygınlaşan üniversitelerin ve yükseköğretimin sorunları irdelenerek ve çözüm önerileri ortaya konmaktadır.

Türkiye'de Yükseköğretimin Gelişimi

Kökenleri Milattan Önce 4. Yüzyıla Platon'un Academia'sına dayanan yükseköğretimin tarihi, Türklerin tarihinde ise Selçuklular tarafından 11. Yüzyılda kurulan medreselere uzanır. Anadolu'da ise ilk Osmanlı medresesi Orhan Bey tarafından 14. Yüzyılın ilk yarısında İznik'te kurulmuştur. Batı'da ise laik temelli eğitim veren ilk üniversiteler 11. ve 12. Yüzyıllarda kurulmuştur. 11. Yüzyıl sonlarında ilk kurulan Bologna Üniversitesi'ni, Paris, Oxford ve Cambridge Üniversiteleri izlemiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nda 15. ve 16. Yüzyıllarda Fatih ve Süleymaniye Medreselerinin çağının ilerisinde bir bilim ve eğitim anlayışı oluşturulmuştur. Ancak gerileme ve çöküş dönemlerinde, bilim ve eğitim de doğa bilimlerinden ve araştırmadan uzaklaşmış, taassubun ve skolastik düşüncenin egemen olduğu bir yapı ortaya çıkmıştır. 18. Yüzyılın başlarından itibaren ortaya çıkan arayışlarda, Batılı eğitim temel alınarak modernizasyona gidilmiştir.

Batılı anlamdaki ilk yükseköğretim kurumu, askeri denizciler yetiştirmek için 1773'de kurulan ve 1944 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi'ne dönüştürülen "Mühendishane-i Bahr-i Hümayun" (Askeri Denizcilik Mühendislik Okulu) olmuştur. Daha sonra da yine askeri mühendislik amaçlı olarak 1793'te "Mühendishane-i Berri-i Hümayun" (Askeri Kara Mühendislik Okulu) kurulmuştur. Bunları 1805'te kurulan askeri Tıphane, 1834'te kurulan Mekteb'i Harbiye, 1848'de kurulan Darülmâarif (ya da Darümuallimin), 1859'da kurulan Mekteb-i Mülkiye, 1867'de kurulan Tıbbiye-i Mülkiye (Sivil Tıp Okulu), 1869'da kurulan Darülfünun-i Osmani (İlk Osmanlı Üniversitesi), 1870'de kurulan Darümuallimat (Kız Yüksek Öğretmen Okulu), 1878'de kurulan Mekteb-i Fünun-i Maliye ile Mekteb-i Hukuk, 1879'da Sanayii Nefise Mektebi, 1882'de kurulan Ticaret Mektebi gibi okullar izlemiştir (Erdem, 2004; Çarıkçı, 2015).

II. Meşrutiyet döneminde atılan önemli bir adım Yükseköğretim Dairesi'nin (Tedrisat-ı Aliye) kurulması olmuştur. Ayrıca medreselerde daha çağdaş eğitim verilmesi yönünde de çabalar sarf edilmiştir. Kurtuluş Savaşı sırasında TBMM Hükümetince 1921 yılında çıkarılan Medaris-i İlmiye Nizamnamesi ile medreselerde dini eğitim yanında, hukuk, sosyal bilimler ve fen bilimleri alanlarında da dersler okutulması öngörülmüştür. Bu düzenlemeler yetersiz kaldığı için, 3 Mart 1924 tarihli Tevhid-i Tedrisat (Eğitimin Birleştirilmesi) Kanunu ile medreseler kapatılmıştır.

Cumhuriyet'in ilanından sonra 1924 tarih ve 493 sayılı kanun ile Darülfünun, İstanbul Darülfünun'u olarak yeniden açılmış, 1925'te Milli Eğitim Bakanlığı'ndan ayrılarak özerk hale gelmiştir. Darülfünun, 31 Mayıs 1933 tarihinde çıkarılan 2252 sayılı Kanun ile modern bir üniversite olarak yeniden yapılandırılmış ve İstanbul Üniversitesi olmuştur. Bunun yanında Ankara'da 1925'te Hukuk Mektebi ve 1926'da Orta Muallim Mektebi açılmıştır. 1929 yılında Gazi Orta Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü adını alan Muallim Mektebi, 1982'de Eğitim Fakültesi olarak Gazi Üniversitesi'ne bağlanmıştır. 10 Haziran 1933'de Ankara'da 2291 sayılı kanun ile üniversite statüsünde Yüksek Ziraat Enstitüsü kurulmuştur. 1935 yılında da Dil, Tarih ve Coğrafya fakültesi kurulmuştur. Daha sonra açılan Fen ve Tıp Fakülteleri'nin kurulmasından sonra, 1946 yılında Ankara Üniversitesi kurulmuştur. 13 Haziran 1946 yılında da 4936 sayılı "Üniversiteler Kanunu" çıkarılmıştır. Kanuna göre, üniversiteler "genel özerkliğe ve tüzel kişiliğe", fakülteler ise, "bilim ve yönetim özerkliğine ve tüzel kişiliğe" sahip birimler olarak tanımlanmıştır (Erdem, 2004; Günay ve Günay, 2011). Böylece tek üniversiteli İstanbul merkezli yükseköğretim yapısı son bulmuş ve İstanbul dışında da üniversite kurulmuştur.

1950'lilerde kalkınmacı bir ekonomi anlayışı doğrultusunda ihtiyaç duyulan nitelikli insan gücünün yetiştirilmesi hedeflenmiş ve bölge üniversitelerinin açılması kararlaştırılmıştır. Aslında bu anlayışın ilk örneği Köy Enstitüleri ve Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü'nde olduğunu söylemek yanlış olmaz. 1940 yılında açılan Köy Enstitüleri, 21 ilde, 7 bölgeyi kapsayan bölge okulları olarak açılmıştır. Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü'nün ise

bölge üniversitelerine dönüştürülmesi hedeflenmiş, ama 1942 yılında Yüksek Enstitüsü kapatılınca bu hedef ertelenmiştir.

1960 sonrasında öğretim üyeleri için dokunulmazlık niteliğinde bir özerklik anlayışı üniversitelere girmiştir. 1961 Anayasasına "üniversite" ile ilgili konulan 120. maddesinde üniversiteler, "bilimsel ve idari özerklik ile tüzel kişiliğe sahip" kurumlar olarak tanımlanmıştır. Öğretim elemanlarının siyasi partilere üye olabilecekleri, siyasi partilerin genel merkezlerinde görev alabilecekleri esasları kabul edilmiştir. Aynı zamanda Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı olan üniversitelerin yönetimi, Üniversite Denetleme Kuruluna bağlanmıştır. 1971'de ise, öğrenci olaylarının kaynağı olarak görülmeye başlanan üniversitelerin özerkliğini kısıtlamak için Anayasanın ilgili maddesi değiştirilmiştir. Böylece üniversiteler, siyasal iktidarların müdahalelerine açık hale getirilmiştir. Yükseköğretimin yaygınlaştırılması hedefi doğrultusunda, 1971'e kadar 8 olan üniversite sayısı, 1971-1978 yıllarında açılan 11 yeni üniversite ile 19'a ulaşmıştır. Yükseköğretimde okullaşma oranı ise yüzde 9'a ancak ulaşmıştır.

1980 askeri darbesi sonrasında gençlere, öğretim üyelerine ve üniversitelere yönelik olumsuz bakış açısı, üniversitelerin özerkliği konusunda 1982 Anayasası'nda, 1971'de anayasa değişikliğiyle yapılanlardan daha da katı bir şekilde kısıtlamaya gidilmesine neden olmuştur. Kitleli eğitim verme anlayışı ön plana çıkarken, üniversiteler ciddi baskılara uğramış ve merkezîyetçi bir anlayışla yeniden yapılandırılmıştır. 12 Eylül Askeri darbesinin hemen sonrasında 1402 sayılı yasa ile çoğunlukla sol görüşlü olan ve sayıları 5 bini bulan kamu görevlisi ve 100'e yakın öğretim üyesi görevlerinden uzaklaştırılmıştır. Bu sayılar gönüllü istifalar da dikkate alındığında çok daha da yüksektir.

Askeri yönetim döneminde 6 Kasım 1981'de çıkarılan 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu ile Yükseköğretim Kurumu (YÖK) kurulmuştur. Bu kanun ile yükseköğretim akademik özerklik kaygılarından uzak ve merkezîyetçi bir biçimde yapılandırılarak siyasi otoriteye bağlanmış ve hemen her türlü kararın Ankara'da alındığı bir sistem oluşturulmuştur. Kamu görevlilerinin olduğu gibi öğretim üyelerinin de siyasi partilerle her türlü bağı kesilmiştir. 12 Eylül 1980 askeri darbesine de zemin hazırlayan 24 Ocak 1980 ekonomik kararları, yeni liberal ekonomik ideoloji çerçevesinde yapılandırılmıştır. Bu çerçevede devletin küçültülerek, doğrudan kamusal mal ve hizmet üretimi sürecinden elini çekmesi, üretimi özel sektöre bırakması ya da özel sektörle rekabet içinde gerçekleştirmesi öngörülmüştür. Ayrıca, üniversite eğitim hizmetlerinin rekabete açılması da öngörülmüş ve özel vakıf üniversitelerinin kurulmasına izin verilmiştir. Bu dönemde yükseköğretim kurumlarının sayısı giderek artmıştır (YÖK, 2013).

1982 yılında YÖK ile beraber 8 yeni devlet üniversitesi, 1984 yılında İhsan Doğramacı Bilkent Vakıf Üniversitesi ve 1987'de Gaziantep Üniversitesi kurulmuştur. Böylece üniversite sayısı 29 olmuştur. 1992 ve 1993'te kurulan 22 yeni devlet üniversitesi, 2 yüksek teknoloji enstitüsü ve Koç ve Başkent

Vakıf Üniversiteleri ile yükseköğretim kurumu sayısı bir anda 52'si devlet ve 3'ü vakıf üniversitesi olmak üzere 55'e çıkmıştır. Bundan sonra ise 2000'li yılların başına kadar sadece çok sayıda vakıf üniversitesi kurulmuştur. 1994 yılında kurulan Galatasaray Üniversitesi ve 2003'te kurulan TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi dahil olmak üzere, 10 yıllık sürede 22 vakıf üniversitesi kurulmuştur.

2000'li yıllarda AKP Hükümetlerinin, "her ile bir üniversite" sloganı çerçevesinde Mart 2006'da 5467 sayılı kanunla 15 yeni devlet üniversitesi daha açılması kararlaştırılmıştır. 5475 sayılı kanunla da İstanbul Bilim Üniversitesi'nin (vakıf) kurulmasıyla ciddi bir artış eğilimine giren yükseköğretim kurumlarının sayısı, 2011 yılı başında 165'e çıkmıştır. Ancak 2009'dan 2011 yılı başına kadar kurulan 35 üniversitesinin sadece 7'si devlet üniversitesi iken, geri kalan 28'i özel sektör tarafından vakıf üniversitesi olarak açılmıştır. Ayrıca, vakıf meslek yüksekokulları ile askeri ve polis yükseköğretim kurumları da dâhil edildiğinde, toplam yükseköğretim kurumu sayısı 2011 yılı başı itibarıyla toplam 182 olmuştur (Günay ve Günay, 2011: 7, 2). Vakıf üniversitesi kurma furyası 2014'e kadar devam etmiş ve günümüzde yükseköğretim kurumu sayısı 210'u (diğer yükseköğretim kurumları dahil) aşmıştır. Bunların 103'ü devlet üniversitesi, 2'si devlet ileri teknoloji enstitüsü, 89'ü vakıf üniversitesi, 10'u askeri ve polis yükseköğretim kurumu ve 7'si vakıf meslek yüksekokuludur.

Yükseköğretimin özelleştirilmesi sürecinde vakıf üniversiteleri desteklenmiş, sayıları katlanarak artmıştır. Son bir-kaç yılda açılan vakıf üniversiteleri ile bu tür vakıf üniversitelerinin sayısı neredeyse devlet üniversitelerinin sayısını yakalamıştır. Vakıf üniversitelerinin sayısı ise, 1984 yılında 1'den, 1993'de 3'e, 1996'da 8'e, 1997'de 15'e, 1999'da 20'ye, 2007'de 30'a ve 2011'de 64'e yükselmiştir. Sayısal artış bakımından son 7 yılda vakıf üniversite sayısı 3, son 20 yılda ise 30 kat artmıştır.

Ancak 2014 yılı sonlarında Türkiye'de sayısı 210'ü aşan yükseköğretim kurumunun hiç biri akademik ve bilimsel üretim ve rekabet bakımından dünya sıralamasında ilk 100'e girememiştir. URAP'ın 2013 Dünya Sıralaması'nda İstanbul Üniversitesi (417), Hacettepe Üniversitesi (458), ODTÜ (474) ve Ege Üniversitesi (486) ilk 500 üniversite arasında yer almıştır. URAP sıralamasına göre dünyanın en iyi 1.000 üniversitesi arasında 19, en iyi 2.000 üniversitesi arasında ise 73 Türk üniversitesi yer almaktadır (URAP, 2013). Bugün Türkiye'deki yükseköğretim eğitimin niteliği başta olmak üzere bir dizi sorunla boğuşan siyasallaşmış bir yapıyla karşımızda durmaktadır.

Piyasalaştırılan Merkeziyetçi Yükseköğretim Sistemi ve Sorunları

1980'den itibaren yükseköğretim sistemi, devletin küçültüldüğü, kamusal hizmetlerden çekildiği ve piyasa payının artırıldığı yeni liberal bir anlayış içinde yeniden yapılandırılmaktadır. Bu süreçte 1980 sonrası askeri yönetimin belirleyiciliği kadar, izlenen AB süreci ve piyasa odalı ekonomik model, yani eğitimin özel sektöre ve sivil topluma açılması amacı da etkili

olmuştur. 1981’de çıkarılan 2547 sayılı “Yükseköğretim Kanunu” ile üniversiteler ekonomik temelli Anglo-Sakson modeliyle yeniden yapılandırılmaya başlanmıştır. Bu çerçevede üniversitelerin bütçeleri ve özerklikleri kısıtlanmış, serbestleşme ve rekabet adı altında özelleştirme ve üniversite sayısını artırma çabaları hız kazanmıştır. Merkezîyetçi ve katı şekilde merkezden kontrol edilen bir yükseköğretim sisteminde sorunlara ciddi çözümler üretilmek yerine, piyasalaştırmadan ve özelleştirmeden medet umulmuştur. Bu bağlamda, yükseköğretim sisteminin kendi yapısal sorunlarından ve daha geniş anlamda sosyoekonomik süreçlerin yükseköğretim sistemi üzerinde oluşturduğu sıkıntılarının ve sorunların çözümünde pragmatik ve piyasacı çözümler öne çıkmıştır.

1981’de kurulan yükseköğretim (YÖK) sistemi merkezîyetçi ama piyasa süreç ve dinamiklerine açık bir sistemdir. Yükseköğretim sistemini piyasalaştırmanın ve rekabete açmanın hem kamunun karşılamakta güçlük çektiği talep fazlalığı sorununu aşmada hem de kamunun karşılaştığı aşırı mali yükü hafifletmede bir yol olarak düşünülmüştür. Bu çerçevede öngörülen vakıf üniversitelerinin, biraz daha fazla idari ve mali özerklikten de yararlanmaları, bazen piyasalaştırma ile özerkliğin eşdeğer tutulmasına ya da eşanlı kullanılmasına da yol açmıştır.

Ancak, YÖK sisteminin temel özelliği merkezîyetçiliktir. 1981 yılında yürürlüğe giren 2547 Sayılı Yükseköğretim (YÖK) Kanunu ile üniversitelerin alt birimlerine işleyiş ve kalite konusunda söz hakkı bırakmayan bir sistem oluşturulmuştur. Üniversitelerdeki iç yapılanma ve yönetim-denetim sistemi rektörlük üzerine inşa edilmiştir. Üniversitelerdeki her türlü üst düzey atamalar, öğretim üyesi kadroları ve alımları, öğrenci alımları, yeni program açma süreçleri, öğrenci kontenjanları, öğretim üyesi soruşturma ve ceza süreçleri gibi birçok konu ise YÖK’ün denetimindedir. Ayrıca, akademik özgürlükler açısından da önemli kısıtlamalar söz konusudur. Disiplin konusunda kurumsal ve sürekliliği olan, yönetimden bağımsız yapılar olmadığı için, soruşturma ve cezalar konusunda ciddi adaletsizlikler yaşanmaktadır. Bu türden askeri hiyerarşik, emir-komuta mantığının bir ağır vesayetçi yapıda, öncelikle idari ve akademik özgürlükle ilgili ciddi sıkıntılar mevcuttur. Doğan (2013: 111-112), yeni kurulan üniversitelerdeki sorunları saptamak için yaptığı çalışmada temel sorunların; kurumsallaşamama, sosyal ve bilimsel olanakların yetersizliği, ders yüklerinin fazlalığı, zamansızlık, ekonomik sıkıntılar, birçok yayının unvan almak amaçlı yapılması, araç-gereç yetersizliği, mesleki işbirliği ve dayanışmanın azlığı, nitelikli öğretim elemanı yetersizliği, eğitim materyallerinde ve atamalarda standardizasyonun olmaması gibi sorunlar olduğunu saptamıştır. Bu gibi sorunlar ve yetersizlikler, yükseköğretim kurumlarının işleyişini, özerk olarak bilimsel araştırma yapma, bilimsel bilgi üretme ve eğitim verebilme kapasitelerini, yani araştırmalarının ve eğitim ve öğretimin niteliğini olumsuz etkilemektedir.

Daha dışsal bir sorun ise, yükseköğretimde on yıllardır süregelen arz-talep dengesizliğidir. 1980’lerden itibaren üniversite sayısında sağlanan artışa rağmen, genç nüfus oranı çok yüksek olan Türkiye’de yükseköğretime olan

talep, nicelik ve nitelik olarak yeterli düzeyde karşılanamamaktadır. Türkiye'de her yıl 2 milyona yakın genç üniversite yerleştirme sınavına girmektedir. Yükseköğretimdeki temel sorunlardan olan üniversiteye giriş ve talep sorunu bu süreçteki belirleyici etkenlerin başındadır.

Türkiye'de öğrenciler, üniversitede öğrenim görme fırsatını zorlu bir yarış sonunda elde etmektedir. Öğrencinin üniversitede bir eğitim programında okuma olanağını elde etmesi, öğrenciler ve aileleri tarafından "hayatın kurtulması" olarak algılanmaktadır (Gündoğar, Sallan Gül, Uskun, Demirci ve Keçeci, 2007). Bu ise lise eğitiminin sadece üniversiteye hazırlık eğitimine dönüşmesine yol açmakta ve orta öğretimin üniversiteye gitmeden ekonomide ve üretim sektörlerinde ihtiyaç duyulan ara meslek elemanı yetiştirme işlevi görmesini engellemekte, mesleki eğitime gereken önemin verilmesini engellemektedir.

Gelişmiş ülkelerin ortalamasının gerisinde kalsa da, Türkiye'de üniversite sayısı ve üniversite öğrenci sayısı artmıştır. 1984 yılında 322.320 olan yükseköğretim öğrenci sayısı 2011 yılı itibarıyla 3,8 milyona ve 2013 yılında da 4,9 milyona ulaşmıştır. 2014 yılı sonu itibarıyla da 5 milyonu aşmıştır. Buna bağlı olarak yetişkin nüfusumuzun ortalama eğitim düzeyleri de, 1990'ların başında ortalama 3 yıldan, 2010'da 6,5 yıla ve 2014 yılında da 7,6 yıla çıkmıştır (HDR, 2010; HDR, 2014).

Bu artışa rağmen, 2011 yılında Türkiye'de 15-29 yaş arasındaki genç nüfusun ancak %20'si yükseköğretime dâhildir. Oysa aynı yaş grubunda OECD ortalaması yüzde 47'dir (OECD, 2013b). Açıköğretim hariç, yükseköğretime başvuranların halen ancak yaklaşık %40'ı yükseköğretim programlarına yerleştirilebilmektedir. Oysa gelişmiş ülkeler ortalaması %67'dir (OECD; 2012; ÖSYM, 2011). Bu açıdan Türkiye'de oluşan açık, açıköğretim sistemi ile giderilmeye çalışılmaktadır. 1984 yılındaki 322.320 öğrencinin yaklaşık yüzde 15'i, yani 40 bini açıköğretim programlarına yerleşirken, 2011 yılında açık öğretimdeki öğrenci sayısı 2,1 milyona ulaşmıştır.

Ülkemizde yükseköğrenim görmüş yetişkin nüfusumuzun oranı ise, 2010 yılında %13'tür. Ancak bu oran 25-64 yaş grubundaki kadınlarda %7,1'e düşmektedir. Oysa bu konuda OECD ortalaması %25'tir. Nicelik olarak yetersizlik nedeniyledir ki, Türkiye'den yurtdışına okumak için giden öğrenci sayısı da oldukça fazladır. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre 2013 yılı Kasım döneminde, Türkiye 11.278 öğrenci ile dünyada ABD'ye en fazla öğrenci gönderen 10'uncu ülkedir.

Dolayısıyla genç nüfusa sahip olan Türkiye'de yükseköğretime olan talep büyüktür ve yükseköğretim pazarı, özel sektör için oldukça iştah kabartıcıdır. Bu nedenledir ki, yükseköğretime ilişkin yeni tasarımlarda, sektörde tamamen piyasa kurallarının egemen kılınması, özel üniversitelerin açılması ve devlet üniversitelerinin de paralı hale getirilmesi, burs ve kredi sisteminin buna göre tekrardan düzenlenmesi yönündeki çabaların yoğun olduğu görülmektedir. Bu çabalarda; özgürlükten anlaşılan tercih ve girişim

özgürlüğü; özerklikten anlaşılan ise özelleştirme ve kendi kaynaklarıyla var olabilmek ile kısıtlı kalmaktadır. Buna karşın, fırsat eşitliği ve eğitime erişimde hakkaniyet, geleceğini ekonomik koşullardan bağımsız olarak özgürce kurabilme olanakları göz ardı edilmektedir.

Yükseköğretimin Finansmanı Sorunu ve Özelleştirme

Yükseköğretime devam eden yüksek talep karşısından sayıları hızla artan yükseköğretim kurumlarında devam eden niceliksel yetersizliklerin yanı sıra, nitelik, kalite ve işleyişe ilişkin önemli sorunlar ortaya çıkmaktadır. Örneğin, öğrenci sayılarındaki artışa karşın, Türkiye’de yükseköğretim düzeyinde kamu sektörünün eğitim harcamaları ile kamu kaynaklarından öğrenci başına yapılan harcama, OECD ülkeleri ortalamasının oldukça altındadır. Türkiye’de Milli Eğitim Bakanlığı, YÖK ve üniversite harcamalarını içeren kamu eğitim harcamalarının konsolide ya da merkezi yönetim bütçesi içerisindeki payı 1980’de %13,3 iken 1992’de %19,7’ye yükselmiş, 2013’de %15,7 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye’de kamu eğitim harcamalarının GSYH’ye oranı, 1985’de %1,4 iken 1990’da %2,4’e yükselmiş, 2013’de %4,1 olmuştur. Buna rağmen kamu eğitim harcamaları OECD ortalaması olan %5,3 düzeyinden ve UNESCO’nun geliştirmekte olan ülkelere önerdiği %6 düzeyinden düşük kalmaktadır (ERG, 2013: 46). Aslında bu sorun yükseköğretimde kaynak sorununun da bir uzantısıdır.

OECD (2014) verilerine göre 2011 yılı itibarıyla Türkiye’de ilk ve ortaöğretim için kamu kaynaklı öğrenci başına harcama, OECD ortalamasının yaklaşık dörtte biri kadardır. Türkiye, ilköğretim ve ortaöğretimde öğrenci başına yapılan harcamalarda OECD ülkeleri arasında son sırada yer almaktadır. Yükseköğretim düzeyinde ise Türkiye’de kamu kaynaklarından öğrenci başına yapılan harcama, OECD ülkeleri ortalamasının yarısından biraz fazladır ama yine son sıralardadır. Yükseköğretim kademesinde öğrenci başına kamu harcaması Türkiye’de diğer kademelere oranla görece daha yüksektir. Yükseköğretim düzeyinde Türkiye’de kamu kaynaklarından öğrenci başına yapılan harcama Ar-Ge faaliyetleri dahil 8.193 dolar iken bu rakam OECD ülkeleri için ortalama 13.958 dolardır (ERG, 2009: 23; Yılmaz, 2007: 196-198).

Türkiye’de, tüm eğitim kademelerinde okullar ve okul türleri arasındaki farkların ve eşitsizliklerin derin olması ve yükseköğretime geçişteki arz-talep dengesizliği, özel eğitim harcamalarının da yüksek olmasına yol açmaktadır. OECD ülkeleri ortalamasında özel eğitim harcamaları GSYH’nin yalnızca %0,9’u iken, Türkiye’de özel eğitim harcamaları, kamunun yaptığı eğitim harcamalarının yarısından fazladır ve GSYH’nin %2’sine denk gelmektedir. Dolayısıyla, öğrenci başına yapılan kamusal eğitim harcaması ortalamaları OECD ülkelerinin halen 3-4 kat altında kalan Türkiye, özel harcamalarda OECD ülkelerini ikiye katlamaktadır. Bu sonucun ortaya çıkmasında, kamusal eğitim harcamalarının ve hizmetlerinin yetersizliğinin yanı sıra, son yıllarda devletin doğrudan eğitime yatırım yapma ve hizmet üretme yerine bu alanda

özel sektörü teşvik etmesinin önemli rol oynadığı söylenebilir. Bu ise, Türkiye'de ekonomik ve mali kısıtlar nedeniyle tarihsel olarak hep zayıf kalmış olan sosyal devletin, eğitim alanında yapması gereken görevlerini gereği gibi yerine getiremediğinin ve hane halklarının eğitim için önemli düzeyde harcama yükü altına girdiğinin bir göstergesidir. Eğitimde özel harcamalardaki artışın kamusal harcamalardaki artıştan çok daha fazla olması, var olan eğitime erişim ve fırsat eşitsizliklerini artırıcı bir etki yapmaktadır.

Oysa yükseköğretimde öncelik, o ülkenin gerek duyduğu nitelikli insan gücünün yetiştirilmesi, araştırma ve geliştirme altyapısının güçlendirilmesi, yeni bilginin üretilmesi ve bu yeni bilgi ve teknolojilerin ülke ekonomisinin ve toplumunun hizmetine sunulmasıdır. Türkiye'de ise, ülke koşullarını ön planda tutma, koşullara özgü modeller geliştirme ve ülke koşullarıyla dış dünyadaki gelişmeleri kendi içinde tutarlı ve uygun bir biçimde sentezleyerek, buna göre bir yükseköğretim politikası oluşturma ve üniversiteleri buna göre biçimlendirme bir türlü gerçekleştirilememektedir. 1980'lerden beri her yeni iktidar YÖK merkezli yükseköğretim sistemini eleştirmesine rağmen bu yapıyı çağın ve ülkenin gereklerine ve özerk, araştırmacı ve üretici üniversite modeline göre yapılandıramamıştır.

Üniversitelerin Piyasalaştırılması ve Girişimci Üniversiteler

Yükseköğretime yönelik öğrenci talebinin yüksekliği, yükseköğretimin piyasalaşmasında önemli bir etken olmuştur. Şenses'in (2007) de belirttiği gibi, 1990'lardan itibaren yükseköğretim daha çok küreselleşme bağlamında yürütülen ve dış dünyadaki gelişmeleri referans alan bir bakış açısının hâkimiyetinde gelişmiştir. Özellikle Bologna sürecini ve Lizbon Stratejisi doğrultusunda üniversitelerin dönüştürülmesi hedeflenmiştir. Bu bağlamda üniversitelerin Avrupa Birliği (AB) normlarına uygun hale getirilmesi ve AB fonlarından yararlanması amaçlanmıştır. Bu politikalarla, yükseköğretim kuruluşlarının Avrupa'nın nitelikli işgücü ve araştırmacı talebini karşılama hedefine uygun hale getirilmesi de hedeflenmektedir.

2000'lerle beraber YÖK, ABD ile rekabet edebilmek için, araştırma ve yenilikçilik (innovasyon) dedikleri piyasa adına teknoloji, teknik ve yöntem geliştirmeyi amaçlayan AB ile ortak hareket etmeyi seçmiştir. "Türkiye'nin Yükseköğretim Stratejisi" başlıklı 2006 tarihli raporla YÖK, bu süreci teyit etmiştir. Bu rapor; üniversitelerdeki bilimsel araştırma faaliyetlerini sermaye ve özel sektörün gelişimi açısından verimli kılmayı amaçladığını ifade etmektedir. Üniversiteleri karlı yatırım haline getirmeyi, devletin sorumluluklarını sermaye lehine bir yatırım ve kar alanı olarak dönüştürmeyi amaçlayan bu süreçte, rekabet ve kaliteyi artırma adına çok sayıda üniversitenin ama özellikle vakıf üniversitelerinin açılmasına kolaylık getirilmiştir.

Bilginin metalaşması, sanayi için üretilerek ticarileşmesi, sanayi için gerekli teknik elemanın ve bilginin öğretilmesi hedefleri, yeni liberal

çerçevede yükseköğretiminin odağına yerleştirilmiştir. Yeni liberal rüzgârların etkisiyle yükseköğretim, yani üniversite eğitimi günümüzde bilgiyi toplum ve bilim için değil, piyasa için üretmekte ya da üretmesi beklenmektedir. Bu süreçte üniversite eğitiminin kullanıcıları olan öğrenciler ise, birer müşteri olarak görülmeye başlanmıştır. Küresel ekonomik rekabete, yükseköğretime ve araştırma-geliştirme (Ar-Ge) faaliyetlerine atfedilen önem, yükseköğretimin temel işlevleri arasında yer alan bilimsel bilgi üretmeyi, özerkliği, yani siyasal ya da parasal gücü elinde tutanın etkisinde kalmadan eğitim ve araştırma yapmayı geride bırakmıştır.

Bilim ve araştırma işlevi ise daha çok fen bilimleri alanına özgü düşünülmüştür. Özellikle 1990'lı yıllardan itibaren araştırma ve geliştirme, fen, tıp ve mühendislik bilimleri 'innovasyon-yenilik yaratma' amaçlı olarak, piyasa odaklı ve ekonomik değer yaratmaya yönelmiştir. Bu amaçla 1992 yılında "Gebze İleri Teknoloji Enstitüsü" ve "İzmir İleri Teknoloji Enstitüsü" kurulmuştur. Tıp Fakülteleri ve döner sermaye işletmeleri ile sürekli eğitim ya da yaşam boyu öğrenme merkezleri yaygınlaşmıştır. Üniversiteler, günümüzde bilgiyi piyasa için üreten kurumlar olarak metalaştırırken, kendileri de metalaşmakta, gün geçtikçe bir şirket gibi düşünmeye, işlemeye, iş görmeye ve kurumsallaşmaya başlamaktadır. Yeni bilgi üretim süreci ve üniversite modeli sistemin bilim insanları tarafından 'girişimci bilim', 'girişimci bilim insanı' ve 'girişimci üniversite' olarak kavramsallaştırılmıştır. Üniversiteler, bilimsel kurum olmaktan çok, proje pazarından pay kapma yarışı içine girmiş kurumlar haline dönüşmüştür (Yücebaş, 2007; Şahin ve Erşen, 2008; Acar, 2012, ODTÜ, 2011).

Üniversiteler girişimci üniversite modelinde piyasada değer yaratan süreç, pazarlama ve organizasyonlarda yeni ürün ya da teknoloji geliştirmede, yani yenilikçilikte başarı gösterememişse de, üniversitelere gelir sağlama konusunda oldukça yaratıcı piyasa taktikleri sergilemişlerdir. İlki 1991 yılında ODTÜ çerçevesinde açılan sürekli eğitim merkezleri, daha sonra yaşam boyu öğrenme ya da eğitim merkezleri olarak artmış, sayıları (71'i devlet ve 26'sı vakıf üniversitelerinde) toplamda 97'ye ulaşmıştır (Kaya ve Erdiç, 2014). Bu merkezler, çok sayıda piyasaya yönelik kurs faaliyetleriyle ticarethanelere ya da dershanelere dönüşmüştür. Kendini işletme olarak kurgulayan üniversitelerin yönetimleri ve akademisyenleri de işletmeci mantığı ile üniversiteleri dönüştürmüş, yaz okulu programlarıyla müşteri haline getirilen öğrenciler ve okul dışı müşterilerine, sözde yaygın eğitim sağlama adına, istihdam ve meslek kurslarıyla piyasa kurumlarını gerilerde bırakmışlardır.

Yükseköğretim kurumları; kurslar, yaz okulları, ikinci öğretim, çok sayıda öğrenci olarak birinci ve ikinci öğretim sınıflarını A, B ve bazen de C şubelerine bölme, otopark ücretleri ve harçlar gibi farklı yöntemlerle kendi bütçesini yaratmaya ya da büyütme yönelmişlerdir. Gelir elde edilebilir çalışma alanlarının ve projelerin üretilmesine, üniversitenin marka ve imaj çalışmaları ile parlatılmasına yönelik çabalarla da gelir üretme kapasitesi artırılmaya çalışılmıştır. Özel-vakıf üniversitelerinde verilen ek dersler, diğer

şirketlerle kurulan Ar-Ge ve proje ilişkileri ve gerçekleştirilen çalışmalardaki danışmanlıklar, televizyon programları ya da reklamlar, akademisyenler için yeni girişimcilik ve ek kaynak yaratma alanları olmuştur.

Özelleştirmenin yükseköğretimdeki yansımaları kapsamında vakıf üniversitelerinin sayısı AKP döneminde, özellikle 2006-2013 yılları arasında üçe katlanmış, sayı 73'e çıkmıştır. Bu sayı toplam üniversitelerin neredeyse yüzde 40'ına ulaşmıştır. Benzer biçimde 1990 yılından itibaren özel üniversiteleri daha cazip hale getirmek için parasız yükseköğretimden vazgeçilmiştir. Okul katkı payı adı altında alınan öğrenci harçları her yıl sürekli artırılmıştır. 1989'de başlayıp 2013 yılına kadar devam eden bu uygulama, yaklaşan seçimler nedeniyle lisans ve lisansüstü eğitimdeki harçlar kısmen (normal eğitim süreci içinde sadece gündüz öğretimi için) kaldırılmıştır. Buradan oluşan açığı kapatabilmek adına üniversite eğitimini normal dönemde tamamlayamayanlardan ise katlamalı harç alınması uygulamasına gidilmiştir. Ayarınca, normal eğitimde aranan standartların istenmediği, paralı uzaktan eğitim, ön lisans ya da lisans programları ile tezsiz ya da gece lisansüstü programlarının sayısı mantar gibi artmıştır. Hatta öyle ki, üniversitelerde parasız ya da düşük harçlarla okunan programların kontenjanları, bazı devlet üniversitelerinde öğrencileri paralı programlara yönlendirebilmek için düşük tutulmaktadır. Yeni liberal bakışla biçimlenen yükseköğretim kurumlarında devletin, kamu üniversitelerine verdiği kamusal desteği azalmanın yolları aranırken, ağırlıklı üst gelir gruplarının çocuklarını hedefleyen özel üniversitelere büyük teşvikler verilmekten de kaçınılmamaktadır.

Üniversitelerin Siyasallaşması ve Artan Kalite Sorunu

Bugün Türkiye'de yükseköğretimin, universal eğitimin yapıldığı yerler olarak bilimsel bilginin üretildiği eğitim kurumları olma vasfı artık sorgulanır hale gelmiştir. Yıllardır üniversitelerin ezberle bilgi aktarma temelli eğitim yöntemleri sorgulanmaktadır. Ancak, yükseköğretimin daha büyük sorunları mevcuttur. Üniversiteler özerk olarak bilimsel araştırma yapma, bilimsel bilgi üretme, paylaşma ya da aktarma konusunda sorunlar yaşamaktadır. Üniversite sayısındaki patlama beraberinde bir niteliksel çöküşü getirmiştir. Birçok bölümde, öğretim elemanı eksiklikleri, teknolojik donanım ve staj olanaklarındaki yetersizlikler nedeniyle, kendi alanındaki temel bilgileri bile almadan mezun edilen öğrenciler, mesleki yetersizlikler nedeniyle piyasada iş bulmakta zorlanmaktadır. Avrupa Üniversiteler Birliği'nin Avrupa'daki üniversitelerin özerkliğini örgütsel, finansal, kadro/işe alma ve akademik açılardan değerlendirdiği 2011 raporunda Türkiye'nin tüm alanlarda son sıralarda olması bu durumu teyit etmektedir.

Üniversiteler özerk yükseköğretim kurumları olmaktan çok, siyasallaşmış, piyasalaşmış ve taşralaşmış olma özellikleriyle karşımızda durmaktadır. Üniversite düzeyinde yapılan seçimlerle atamalarda YÖK ve cumhurbaşkanına verilen geniş yetkiler konuyu siyasallaştırmakta, nitelik, başarı, kalite gibi önemli konuların ise arka plana atılmasına yol açmaktadır.

YÖK üyeleri, rektörler hatta dekanlar bile siyasi erkin iradesine bırakılmış durumdadır. Üniversitelerde bilimsel liyakatin ölçütleri bilim insanının alanındaki uzmanlığı, ulusal ve uluslararası ölçekte yürüttüğü araştırma faaliyetleri ya da akademik faaliyetlerle bunların ürünleri olması gerekirken, her dersi veren, ek ders ve ücreti peşinde koşan öğretim üyesi profili başarıyla yaratılmış durumdadır. Siyasal iktidarın kontrolündeki ücretlerin düşük tutularak, ek derse girmenin performans olarak değerlendirilip o temelde ek ödeme yapılması da bu yapıyı körüklemektedir.

Siyasallaşan bir sistemde üniversiteler ve öğretim üyeleri de, siyasal iktidarlara yaranabilmek ya da zarar görmemek ya da ek derslerinden olmamak için susmayı ya da onaylayıcı açıklamalar yapmayı tercih eder duruma düşürülmüştür. Bu ise, özerk akademik çalışmaların özünü oluşturan eleştirel düşüncenin ve eleştirinin üniversitelerde neredeyse ortadan kalkmasına yol açmış durumdadır. Kapitalist bilgi üretim süreçlerinde eleştirel düşünceleri beklenmeyen hatta istenmeyen akademisyenlerden ya da bilim insanlarından, “yenilikçi” olmalarının beklenmesi ise kendi içinde tutarsızlık içermektedir. Eğer bir tutarsızlık yoksa, bu ancak “yenilikçiliğin” daha fazla para kazanmaya olanak verecek yol ve yöntemler üretmek olarak tanımlanmasıyla mümkündür. Ancak bu da yenilikçi bir kültürün özüne aykırı olacaktır.

Yukarıda da belirtildiği gibi, toplumsal, ekonomik ve politik nedenlerden dolayı son yıllarda sayıları kat kat artan üniversitelerin birçoğu, “bir bina ve tabela” üniversitesi durumundadır. Fiziksel ve teknolojik yetersizliklerinin yanında, nitelikli öğretim üyesi sorunları hat safhadadır. 1984’de 322.320 olan öğrenci sayısı, 2013’de yaklaşık 5 milyona ulaşmış, 20.333 olan öğretim elemanı sayısı ise 111.495’e yükselmiştir. Bir başka ifadeyle, öğrenci sayısı 14,5 kat artarken, öğretim üyesi sayısı ancak 4,5 kat artmıştır. Ancak sorun sadece öğretim üyesi yetiştirilmesi ve sayısının artırılmasıyla da sınırlı değildir. Kitaptan, ezberden ya da bilgisayardan hazırladıkları sunumlarını ya da notlarını satır satır okuyan öğretim üyeleri nedeniyle, yükseköğretimin kalite sorunu çok boyutlu olarak devam etmektedir. Okutulan materyallerdeki kaliteyle ve standartla ilgili de çok ciddi sıkıntılar olduğu bilinmektedir.

Ayrıca üniversitelerdeki nepotist ve klientelist yaklaşımlar ile patronaj ilişkileri, iktidar partisi milletvekillerinin ve yerel elitlerle cemaatlerin üniversitelere adam yerleştirme çabaları, özellikle yeni kurulan üniversitelerin akademik ve idari kadrolarını iyice şişirmiştir. “İşe göre adam alma” yerine, “adama göre kadro” ihdasına gidilmesi, kalite sorunlarının daha da büyümesine yol açmıştır. Ayrıca üniversitelerin geleceği olması gereken asistanlık ya da araştırma görevliliği kurumu çeşitlendirilmiş ve güvencesiz hale getirilmiştir. Sayıları giderek azalmış olan 50d’lilere, sözde güvenceli hale getirilmiş olan 35. Maddeliklere (fakülte kadrolarında olanlara), Öğretim Elemanı Yetiştirme (ÖYP) programıyla gelenler eklenmiştir. ÖYP programına alımların nesnel ölçütlere bağlanması, daha nitelikli eleman alımına olanak tanımaktadır. Ancak ÖYP’liler toplam asistan sayısı içinde azınlıkta kalmaktadır. Giderek karmaşık hale gelen asistanlar, öğretim üyeleri ile

bölüm işleri arasında sıkışıp kalmış durumdadır. Bu haliyle asistanlık, üniversitelerin idari personel açıklarının kapatıldığı bir istihdam politikasına da dönüşmüş durumdadır Böylesi bir ortamda akademik nitelikli öğretim üyesi yetiştirmek ise oldukça güçtür (Akademisyen Girişimi, 2007). Dolayısıyla nitelikli öğretim üyesi yetiştirmenin olanakları sınırlanmıştır.

Merkez üniversiteler lisans öğrenci sayılarını düşürüp daha yüksek puanlı öğrenci almayı tartışırken, taşra üniversiteleri çok sayıda ve düşük puanla öğrenci alamaya devam etmektedir. Anadolu'da açılan üniversitelerden bilgi aktararak kitlesel eğitim yapmaları, ciddi bir yetenek, bilgi ve kapasite inşa etmeden diploma vermeleri beklenmektedir. Ayrıca YÖK daha çok öğrenciyi üniversiteye yerleştirebilmek için, bölümlerin talep ettiklerinden daha fazla öğrenci bölümlere yerleştirerek, üniversite eğitiminde kalitenin daha da düşmesine neden oluşturmaktadır. Anadolu'daki üniversitelerin öğretim üyelerinden de araştırmacı olmaları değil, ders vermeleri, II. Öğretim, yani gece dersleriyle performans sergileyip ders ücretlerini artırmaları ve işsizler ordusunu oyalamaları istenmektedir (Özdem ve Sarı, 2008).

Artık üniversiteler, farklılıkları, eleştirel düşünceyi, düşünsel ve bilimsel çeşitliliği içinde barındıran kurumlar olmaktan uzaklaşmışlardır. Tek tipleştirilmiş, iktidar partisine, yerele ya da bağlı olduğu, onu oraya getirene itaat eden kişilerle doldurulmuş ve bilimden uzaklaştırılmış yapılara dönüşmüşlerdir. Üniversiteler, kendilerini özerk bir bilim yuvası, eleştirel düşüncenin merkezi olarak tanımlamaktan vazgeçmiş görünmektedir. Piyasa arzusuyla yanan sanayi ile işbirliği yapmak isteyen ya da istenen, "girişimci üniversite" kavramı da yeni liberal dönemin üniversitelerini tanımlamaktadır. Günümüzde üniversiteler toplumun ve bilimsel bilginin yeniden üretimini, en azından temenni olarak bile adlarına almamakta, bir kamusal hak ve kamusal hizmet olan eğitim ve bilim, tümüyle sermayenin ve siyasal iktidarın talepleriyle biçimlenmekte, eğitimin toplumsal boyutları ise, göz ardı edilmektedir.

Sonuç

Günümüz Türkiye'sinde yükseköğretim, büyük ölçüde siyasal iktidarın güdümünde, AB ve Bologna sürecinin, küresel gelişmelerin, piyasa aktörlerinin ve dinamiklerinin etkisinde şekillenmektedir. Üniversitelerde özerk ve eleştirel bilim, araştırma ve sanat anlayışının yerini piyasa, ekonomik değerler, proje ve ek ders odaklı bir eğitim anlayışı almıştır. Daha iyi bilimsel araştırma yapan, daha iyi eğitim veren ya da daha eleştirel düşünebilen değil, üniversiteye daha çok para kazandırabilen öğretim üyeleri makbul hale gelmiştir. Bu süreçte, bir yandan, yenilikçilik parasal değere dönüşebilen bir şeyler yapabilmekle ya da üretebilmekle; özerklik, piyasalaştırma ve kendi kaynaklarını kendin yaratabilmekle; öğretim üyesi, girişimci ve öğrenci ise müşteri ile eş tutulmaya başlanmıştır. Diğer yandan ise, kaynakların ve olanakların yetersizliği ile nitelik sorunları, üniversitelerin

yapması gereken temel eğitim ve öğretim işlevlerini yetkin olarak yapmada ve toplumun beklentilerini karşılamada yetersiz kalmalarına neden olmaktadır.

Üniversitelerde özerk olarak bilgi üretip araştırma yapan akademisyenlerin yerini daha çok kendini piyasaya ve siyasal iktidara kabul ettirmeye çalışan, kendini yetersiz hissedен, siyasal iktidarla eklemlenmiş "tüccar ya da girişimci" akademisyen tiplerini almaktadır. Bilimsel ve mali özerklik yerine, üniversitelerden; özel şirketler gibi giderlerini karşılamak ve araştırmalarını fonlamak için kendi mali kaynaklarını yaratmaları beklenmektedir. Bu doğrultuda, öğretim üyelerine de proje, özel sektörler işbirliği, özel sektörden danışmanlık vb. peşinde koşmaları öğütlenmektedir. Üniversiteler için, özel sektörün mütevelli heyetleri ya da benzeri yönetim organlarında yer alabileceği, yeni "eğitişim yönetişimi" anlayışı içinde yönetilmelerinin yolları hazırlanmaktadır.

Bu yapıda öğrenciler ise, sadece müşteri ve ürün olarak görülmekte, Bologna sürecinin bir gereğini yerine getirmiş olmak için, üniversitenin karar süreçlerine "katılımının" öngörüldüğü bir yapılanma varmış gibi görünüm sunulmaktadır. Oysa yükseköğretim kurumlarında, özellikle son yıllarda kurulan ve kurumsallaşmamış üniversitelerde bırakın öğrenci katılımını, öğretim üyelerinin bile katılımı çok kısıtlı kalmaktadır. Dolayısıyla, üniversitelerin geleceğinin katılımcı bir biçimde şekillendirildiği içerici yönetim ve karar verme mekanizmalarının yaygın kullanımının geliştirilmesi, idari ve akademik özerkliğine bir gereğidir.

Ancak, Türkiye'nin eğitim sisteminin sorunları ilk ve ortaöğretimden itibaren birikerek üniversiteye kadar geldiği için, toplumun tüm kesimlerine temel kademelerde kaliteli bir eğitim sağlamadan, sadece üniversiteye odaklanmak ve yükseköğretimde erişimi kamu harcamalarıyla artırmak yetersiz kalacaktır. Kamu kaynaklarının dağılımında üniversite öncesi eğitim kademelerine de önem verilmesi, kamu yararı, fırsat eşitliği ve sosyal adalet açısından önemlidir. Bunun yanında, ekonomik sektörlerle işbirliği yaparak ve mesleki standardizasyonu geliştirerek mesleki eğitimin daha çekici hale getirilmesi, mesleki eğitimin ülkenin uzun dönemli işgücü ve istihdam politikalarıyla ilişkilendirilmesi de önemlidir. Bunun için ise YÖK'ün yeniden yapılandırılarak, akreditasyon, kalite kontrol, eşgüdüm ve planlama konularında işlevlendirilmesi daha yararlı olacaktır.

Kalite, nitelik, özerklik, eleştirel düşünce gibi temel gerekler başta olmak üzere, tüm sorunlar yeni liberal yaklaşımla ve özelleştirme ile halledilebilecek sorunlar değildir. Yukarıda belirtilen politikaların ve uygulamaların, her düzeyde eğitimin bir yurttaşlık hakkı, temel bir sosyal hak ve toplumsal bir hizmet olduğu, demokrasinin ve demokratik yurttaşlığın temelini oluşturduğu gerçeğiyle de uyumlu olarak geliştirilmesi ve uygulanması gereklidir. Ayrıca, üniversitelerin idari, mali ve akademik özerkliğinden de ödün verilmemesi önemlidir. Yükseköğretim kurumları özgür ve eleştirel düşünce ortamları olarak işlev görebilmeli, bilgiyi toplum ve bilim

yararına üreterek sunabilmelidir. Üniversiteler, tüm unsurlarını eğitim, öğretim, araştırma ve hizmet sunumu aşamalarına katabilen, demokratik ve özerk kurumsal yapılara dönüştürülmelidir. Türkiye'de yükseköğretime yönelik artan talebi karşılamak için nicel artış kadar, niteliksel ve kaliteli bir yükseköğretim sunulma yönünde politikalar izlenmelidir.

Kaynaklar

- Acar, M. 2012, "Üniversitelerde Yeniden Yapılanmanın Aciliyeti ve Yeni Üniversitelerin Sorunları", *Eğitime Bakış Dergisi*, 8 (23): 21-27.
- Akademisyen Girişimi, 2007, "Türkiye'nin Yükseköğretim Stratejisi (Taslak) Raporuna İlişkin Bir, Ankara Üniversitesi Akademisyen Girişimi, *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 5 (Yaz): 144-165.
- Cangızbay, K. 2003, "Sürekli Seferberlik ve Teyakkuz Rejiminin Kurumu Olarak Üniversite", *Toplum ve Bilim*, 97: 81-92.
- Çarıkçı, H. İ. 2015, *2023 Perspektifinde Üniversiteler ve Süleyman Demirel Üniversitesi*, yayın evi ve yeri yok.
- Doğan, D. 2013, "Yeni Kurulan Üniversitelerin Sorunları ve Çözüm Önerileri", *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 3 (2, Ağustos): 108-116.
- Erdem, A. R. 2004, "Türkiye'de Yükseköğretim ve Değişimi", *Eğitim, Bilim ve Düşünce Dergisi*, 4 (2): 166-175, erişim: 10.03.2015, <http://www.universite-toplum.org/summary.php?id=190>.
- ERG (Eğitim Reformu Girişimi), 2013, *Eğitim İzleme Raporu 2012*, ERG, Sabancı Üniversitesi, İstanbul.
- ERG (Eğitim Reformu Girişimi), 2009, *Eğitim İzleme Raporu 2008*, ERG, Sabancı Üniversitesi, İstanbul.
- Gül, H., S. Sallan Gül, Kaya, E. & Alican, A. 2010, "Main Trends in the World of Higher Education, Internalization and Industrial Autonomy", *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 9, 1878-1884.
- Günday, D. & Günday, A. 2011, "1933'den Günümüze Türk Yükseköğretiminde Niceliksel Gelişmeler", *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 1 (1), Nisan, 1-22.
- Gündoğar, D., S. Sallan Gül, Uskun, E., Demirci, S. & Keçeci, D. 2007, "Üniversite Öğrencilerinde Yaşam Doyumunu Yordayan Etkenlerin İncelenmesi", *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 10 (1), 14-27.
- Gürüz, K. 2001, *Dünyada ve Türkiye'de Yükseköğretim (Tarihçe ve Bugünkü Sevk ve İdare Sistemleri)*, ÖSYM Yay. 4, Ankara.
- HDR, 2010, *Human Development Report 2014, The Real Wealth of Nations: Pathways to Human Development*, NY.
- HDR, 2014, *Human Development Report 2014, Sustaining Human Progress: Reducing Vulnerabilities and Building Resilience*, New York.
- Hoşgör, Ş. & Tansel, A. 2010, *2050'ye Doğru Nüfusbilim ve Yönetim: Eğitim, İşgücü, Sağlık ve Sosyal Güvenlik Sistemlerine Yansımalar*. İstanbul: UNFPA ve TÜSİAD. Yayın no: TÜSİAD/T/2010/11/505.
- Kaya, H. E. & Erdinç, A. 2014, "Türkiye'de Sürekli Eğitim Merkezleri", *23. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı (Uluslararası Katılımlı) (21. Yüzyılda Eğitime Kültürel Bakış)*, 4-6 Eylül 2014, Özeti Basılmış Sözlü Bildiri, Kocaeli Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Kocaeli.
- ODTÜ, 2011, *Yükseköğretimin Yeniden Yapılandırılması: Görüş ve Öneriler*, Komisyon Raporu, Ankara.
- OECD, 2013a, *Education Indicators in Focus – 2013/04 (April)*.
- OECD, 2013b, *Education at a Glance*, OECD Indicators 2013.
- OECD, 2012, *Education at a Glance 2012: OECD Indicators*, OECD Publishing,
- ÖSYM (Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi), 2010-2012, *Yükseköğretim İstatistikleri*, Ankara.

- Özdem, G. & Sarı, E. 2008, "Yükseköğretime Yeni Bakış Açılılarıyla Birlikte Yeni Kurulan Üniversitelerden Beklenen İşlevler", *Bilim Eğitim ve Düşünce Dergisi*, 8 (1), 8.
- Şahin, Y. E. & Erşen A.2008, "Bilimin Ekonomi Polisiği", *Bilim ve İktidar*, (Der.) E. Candan ve diğeri, Dipnot Yayınları, Ankara.
- Şen, Z. 2012, "Türkiye'de Yükseköğretim Sistemi Eleştirileri Ve Öneriler", *Yükseköğretim Dergisi*, 2 (1), 1-9.
- Şenses, F. 2007, *Uluslararası Gelişmeler Işığında Türkiye Yükseköğretim Sistemi: Temel Eğilimler, Sorunlar, Çelişkiler Ve Öneriler*, Economic Research Center, ODTÜ, Ankara.
- UNESCO, 2010, *EFA Global Monitoring Report*, Paris.
- URAP, 2013, *Basın Açıklaması Ekim-2013*, URAP (University Ranking by Academic Performance), web adresi: www.urapcenter.org, Erişim Tarihi: 19.03.2014.
- TED, 2011, *Yükseköğretimin Yeniden Yapılandırılması: Görüş ve Öneriler*, Ankara.
- Yılmaz, H. H. 2007, *İstikrar Programlarında Mali Uyumda Kalite Sorunu: 2000 Sonrası Dönem Türkiye Deneyimi*, TEPAV Yayını, Ankara.
- YÖK, 2007, *Türkiye'nin Yükseköğretim Stratejisi*, Yükseköğretim Kurulu, Ankara.
- Yücebaş, M. 2007, "İdeolojik Bir Süreç Olarak Operasyonel Üniversiteden Girişimci Üniversiteye: Yeni Üniversitenin Reklam İmgeleri", *İletişim Araştırmaları*, 5 (1), 39-74.